

MÚRNEVNDIN 2001
FØROYA FORNMINNISSAVN
NOVEMBER 2008

Álit um Kirkjubømúrin

Tilmæli um varðveitingartiltøk

Vísandi til heimild, latin í skrivi Mentamálaráðsins, dagf. 14. juni 2001, letur Múrnevndin saman við Føroya Fornminnissavni hervið landsstýriskvinnuni við mentamálum tilráðing um, hvussu Múrurinn í Kirkjubø kann verjast og varðveitast í framtíðini, hetta við teirri settu fyritleykt, at Múrurinn skal varðveitast óbroyttur soleiðis, at hann til eina og hvørja tíð aftur kann verða til tað fornminnaskjal, sum vit kenna í dag.

Arbeiðssetningurinn hjá Múrnevndini frá 2001 er soljóðandi: Nevndin ger landsstýrismanninum álit, sum m.a. skal fevna um:

1. Søguligan inngang
2. Mentanarsøguliga týðning Múrsins, har altjóða antikvarisk høvuðssjónarmið fyrr og nú eru lýst
3. Mentanarsøguliga týðning Múrsins í sambandi við byggisøgu í øðrum londum, sum t.d. Noregi
4. Lýsing av treytunum fyri, at Múrurinn kann verða skrásettur á World Heritage listanum
5. Neyva lýsing av varðveitingartiltøkum at tryggja Múrin móti vindi, regni o.s.fr.
6. Neyva lýsing av arbeiðsgongdini. Í hesum sambandi trygging av múrkrúnuni, skulpturi og øðrum, sum neyðugt er at geva serligan ans undir varðveitingararbeiðinum
7. Lýsing og tilráðing í sambandi við framhaldandi varðveiting av Múrinum
8. Tilráðing og fyrireiking av arkitektakapping, sum í minsta lagi skal fevna um Norðurlond
9. Uppskot, við stóði í omanfyri standandi, til landsstýrismannin um endaliga loysn av verju-, tryggingar- og varðveitingarspurningum í sambandi við Kirkjubømúrin.

Í arbeiðssetninginum verður tilskilað, at ítøkiligari arbeiðið viðvíkjandi verju og varðveiting av Múrinum fer fram undir eftirliti og ábyrgd Fornminnissavnsins, og at nevndin samstarvar við Fornminnissavnið. Hetta verður útgreinað soleiðis: Í fakligum spurningum fer samstarvið fram undir leiðslu Fornminnissavnsins.

Tilráðingin samanumtikin

Í stuttum verður mælt til, at greiðir karmar verða fingnir til vega kring verndararbeiðið í sambandi við fornminnini í Kirkjubø, og

- A. at verndararbeiðið framhaldandi fer fram eftir altjóða leiðreglum, og at arbeið verður miðvíst fram ímóti, at mentanarminnini í Kirkjubø sum ein heild, t.e. eisini aðrar leivdir av biskupssetrinum, verða góðkend av alheimssamfelagnum sum heimsarvur.
- B. at varðveitingar- og verndararbeiðið í sambandi við Kirkjubømúrin verður skipað sum ein verkætlan, sum hevur til endamáls at tryggja støðugt viðlíkahald av múrverkinum uttan at inniloka Múrin.
- C. at varðveitingar- og verndartiltøk verða kjølfest í kommunalari byggisamtykt fyri bygdina í Kirkjubø, og at norðurlendsk arkitektakapping verður fyriskipað fyri fornminnaumhvørvið í Kirkjubø sum heild.

Múrnevndin 2001

Petur Zachariassen, lektari
formaður

Símun V. Arge, savnvørður
næstformaður

Kirstin Eliassen, fornfrøðingur

Jóannes Patursson, kongsbóndi

Føroya Fornminnissavn

Andras Mortensen
landsantikvarur

Tórshavn
November 2008

Yvirlit

Tilmæli um varðveitingartiltøk	1
Tilráðingin samanumtikin	2
Yvirlit	3
Fylgiskjøl	4
Útgreining	5
▪ Viðv. 1: Søguligt yvirlit	5
▪ Viðv. 2: Mentanarsøguligur týðningur og antikvarisk høvuðssjónarmið	6
▪ Viðv. 3: Múrurin í byggisøguligum høpi	8
▪ Viðv. 4: Múrurin og heimsarvslitin hjá UNESCO	8
▪ Viðv. 5-7: Varðveitingartiltøk og framhald	9
Veðurkanningar	10
Mørtilkanningar	11
Arbeiðsgongd í konserverings- og restaureringsfasuni	11
Tíðar- og kostnaðarætlan fyri umvæling	13
▪ Viðv. 8: Formgeving, umhvørvi og vernd	13
▪ Viðv. 9: Tilmæli	15

Fylgiskjøl

Tilráðingin er grundað á hesi fylgiskjøl:

- Fylgiskjal 1 *Útgreining av kostnaðarætlan 2008-2014.*
- Fylgiskjal 2 *Rapport vedrørende Magnuskatedralens bevaringsforhold.* Poul Klenz Larsen, Nationalmuseets Bevaringsafdeling, Brede. 2008.
- Fylgiskjal 3 *Nordisk Ruinseminar, Færøerne 18-20 september 2007.* Símun V. Arge og Andras Mortensen (red.), 2008, Tórshavn (ISBN 978-99918-3-262-3).
- Fylgiskjal 4 *Sammenlignende undersøgelse af hydrauliske bindemidler.* Bachelorprojekt DTU, Januar 2008. Mette Tranberg Werchmeister & Trine Maaholm Kræmer.
- Fylgiskjal 5 *De gamle bruken i Domkirkeruinen i Kirkjubøur m.fl. medeltida byggnadar på Färöarna. Resultat af bruksundersøkning.* Rapport, maj 2008. Byggkonsult Sölve Johansson AB.
- Fylgiskjal 6 *Domruinen i Kirkjubøur – restaureringsmørtel.* Rapport, maj 2008. Thorborg von Konow, Tureida.
- Fylgiskjal 7 *Undersøgelse af salt nedbrydning af natursten.* Bachelorprojekt DTU, Juni 2008. Ricardo Antonio Barbosa og Sidsel Juhlin.
- Fylgiskjal 8 *Hydrauliske kalktyper i medeltida byggnader.* Foredrag, juni 2007. Sölve Johansson.
- Fylgiskjal 9 *Fugt og saltmåling i Kirkjubøur – status.* Notat, august 2005, Poul Klenz Larsen, Nationalmuseets Bevaringsafdeling.
- Fylgiskjal 10 *Undersøgelse af mørtelprøve.* Notat, marts 1998. Jørn Bredal-Jørgensen. Konservatorskolen i København.
- Fylgiskjal 11 *Kirkjubøur Múrurin. Rapport over udførte arbejder, 1992.* Bent Eshøj og Tim Padfield. Konservatorskolen i København.
- Fylgiskjal 12 *Foreløbig rapport over undersøgelse af bevaringstilstanden af flade kvadre på Kirkjubøur Domkirkeruin, Vestvæggen og Nordvæggen.* Rapport Teknologisk Institut 26.03 1991. Helge Brinch Madsen.
- Fylgiskjal 13 *Kirkjubøur Múrurin. Foreløbig rapport over sommerens arbejder, 10. juli 1991.* Bent Eshøj og Helge Brinch Madsen. Konservatorskolen i København.
- Fylgiskjal 14 *Domkirkeruinen i Kirkjubøur,* Notat 12.09.1990. Søren Abrahamsen.
- Fylgiskjal 15 *Foreløbig rapport over undersøgelse af bevaringstilstanden af flade kvadre på Kirkjubøur Domkirkeruin, sydvæggen.* Rapport Teknologisk Institut september 1989. M. Brandt Petersen, Damsager Madsen, Helge Brinch Madsen.
- Fylgiskjal 16 *Vedrørende Domkirkeruinen i Kirkjubø, Færøerne.* Notat 1985, Sverri Dahl, forhv. landsantikvar.
- Fylgiskjal 17 *Domkirkeruinen i Kirkjubøur. Tidligere restaureringer, nuværende tilstand og almen beskrivelse af kommende istandsættelsesarbejder.* 1985. Curt v. Jessen.

Útgreining

▪ Viðv. 1: Søguligt yvirlit

Biskupssetrið í Kirkjubø varð eftir øllum at døma sett á stovn í fyrru helvt av 12. øld, meðan Sigurð Jorsalafari var kongur í Noregi (1103-1130). Fyrstu tíðina hoyrði tað til erkibiskupssetrið í Lund í Skåne, sum tá hoyrði til ríki danakongs. Í 1153 var erkibiskupssetur stovnað í Niðarósa í Noregi, og Føroya biskupsdømi varð eins og hini biskupsdømini fyri vestan, ið hoyrdu til ríki Noregs kongs, lagt undir hetta. Vísindaliga er staðfest, at elstu kirkjuleivdir, ið enn eru at síggja í Kirkjubø, stava úr miðjari 13. øld. Staðfest er eisini, at undir núverandi sóknarkirkju, eru eldri kirkjuleivdir.

Tað stóra byggivirksemið á biskupssetrinum í Kirkjubø byrjaði, meðan Erlendur var biskupur (1269-1308). Sambært skjali frá 1420 tók hann stig til nýggja dómkirkju, t.e. Múrin, lat byggja múrveggirnar og fekk í lag, at biskupsgarðurin varð bygdur úr gróti. Byggivirksemið helt helst fram eftir at hann var deyður og tykist vera komið í hæddina og endað, meðan Jóhannes Teutonicus var biskupur (1408–o.u.1430). Í áðurnevnda skjali sigur Jóhannes biskupur frá, at hann hevði tikið stig til bygging av eini kirkju, vígd Sankta Brandani og einum kapelli til heiðurs fyri Erlendi biskupi, sum hann ætlaði at fáa gjørdan til halgimenni. Eisini sigur hann seg hava ætlanir um at fáa gjørt liðugt tað, ið ikki var liðugt úr eldri tíð og sipar her kanska til Múrin.

Sambært høvundum, sum skrivaðu í 1600-árunum, visti kortini eingin í Føroyum tá nakað um, at Múrurin hevði verið liðugur, men harafturímóti, at hann altíð hevði staðið sum toft. Heldur ikki biskupsgarðurin úr gróti, sum Erlendur sigst hava tikið stig til, tykist nakrantíð at hava verið liðugt bygdur; men grundirnar síggjast enn í túnunum í Kirkjubø. Ístaðin vórðu timburbygningar bygdur. Staðfestast kann, at stokkastovurnar, sum standa oman á múraðu kjallaraveggjunum av biskupsgarðinum úr miðøld, ikki eru bygdar til fundamentini, tær standa á, t.e. eru sekunderar. Líkt er kortini til, at tær stava úr miðøld. Biskupssetrið í Kirkjubø varð niðurlagt í sambandi við trúbótina, og ognirnar lagdar undir kong.

Longu í 1819 vórðu stig tikin til at friða Kirkjubømúrin sum fornminni. Stutt eftir hetta vóru ymiskar list- og bygningasøguligar kanningar framdar, ið eisini høvdu við sær tey fyrstu varðveitingartiltøkini. Summi av hesum hava vit kunnleika um, onnur ikki, og ein grundleggjandi uppgáva, ið liggur fyri framman, er at kanna, hvat er gjørt í nýggjari tíð.

Tey varðveitingartiltøk, ið nú eru í gongd, byrjaðu í 1985 við eini gjøgnumgongd av tí standi, Múrurin var í.

Kanningar av Múrinum síðani hava sýnt, at hann helst einaferð hevur staðið so liðugur, at hann hevur verið taktur. Múrarnir í dómkirkjutoftini hava nú í fleiri hundrað ár staðið ótaktir, og hava tí verið ávirkaðir av veðri og vindi.

Í 1988 legði arbeiðsbólkur hjá Føroya Fornminnisavni við umboðum úr Norðurlondum fram hugsjón sína um endamálið við varðveitingararbeiðinum, sum var grundað á altjóða leiðreglur um varðveiting av fornum toftum. Eisini varð gjørd ítøkilig arbeiðsætlan um forkanningar og bráðfeingis verndartiltøk, sum varð góðkend av landsstýrismanninum við mentamálum. Í hesum varð serligur dentur lagdur á, at Múrin eigur at verða varðveittur, sum hann er. Við landsstýrismansins góðkenning vórðu forkanningarnar settar í verk.

Í januar 1997 lat Føroya Fornminnisavn úr hondum rit at upplýsa um støðið undir tí stóra arbeiði, ið varð stungin út í kortið. Smáritið “Varðveiting av Múrinum í Kirkjubø” lýsti hugsjónarliga grundstøðið og málsetningar fyri verndar- og varðveitingararbeiðinum, ið nú vóru avklárað, við uppskoti um, hvussu fyrsti partur av arbeiðinum skuldu fremjast. Hóast nógvar forðingar eru týðningarmestu uppskotiini, sum lögð vórðu fram í hesum riti, síðani sett í verk og framd. Greitt verður frá niðurstøðunum úr hesum kanningum undir pkt 5-7.

Ábyrgdarbýtið í sambandi við fornminni í Kirkjubø hevur seinastu mongu árin verið ógreitt. Í 1999 fekk Føroya Jarðarráð, nú Búnaðarstovan, í lag, at Múrin varð skrivaður í festibrævið hjá festaranum á Kirkjubøgarði, og við tí varð ført fram, at Múrin er at meta sum ein bygningur, ið er friðaður eftir § 2 í Ll. 16/1948. Við atliti at hesum staðfesti virkandi landsstýrismaður við mentamálum í 2000, at Múrin er at meta sum toft og jarðfest fornminni sambært § 1 í somu lóg og ikki sum ein friðaður bygningur, sum áðrenn hevur viðlíkahaldsskyldu av. Í 2001 setti landsstýrismaðurin við mentamálum Múrnevndina at greina arbeiðssetningin omanfyri. Ávegis álit varð latið landsstýrisskivunni í september 2002, og sambært hesum varð í 2002-2004 fyriligt veðurverja gjørd.

Viðvíkjandi søguligum viðurskiftum hjá Múrinum og mentanarminnunum í Kirkjubø annars verður víst til greinar í fylgiskjali 3.

▪ **Viðv. 2: Mentansøguligur týðningur og antikvarisk høvuðssjónarmið**

Mentanarsøguligi týðningurin hjá Múrinum er lýstur úr ymsum vísindaligum sjónarhornum í fylgiskjali 3. Meira enn nakað annað fornminni í Føroyum útstrálar hann fortíðar stórleika og vald. Við síni monumentalum framtónan verður hann ofta sagdur at vera Føroya mætasta fornminni. Í hesum sambandi eigur kortini at verða hugsað um, at hann inngongur í eina fornminnaheild, ið umfatar miðaldar biskupssetrið í Føroyum. Í antikvariskum høpi eiga fyrilit tí at verða sýnd heildini, sum Múrin er partur í.

Tá ið tað snýr seg um antikvarisk høvuðssjónarmið er at nevna, at viðurskiftini millum restaurering, konservering og varðveiting av søguligum toftum í mong ár hevur verið kjakast um í Evropa.

Eitt kjarnupunktur í kjakinum er, um okkara ættarlið hevur rætt til at broyta minnismerkini sum søgulig skjøl við at gera inntriv í tey. Vit, sum eru mitt ímillum fortíð og framtíð, hava bara eitt eyðmjúkt pláss í søguni. Høvuðsuppgáva okkara er at varðveita brotini úr fortíðini og ansa eftir teimum við umsorgan.

Vanlig antikvarisk fatan í dag er, at endamálið við konserveringstiltøkum er at varðveita og seinka niðurbróting av toftunum. Málið fyri konserveringstilgongdini er at umvæla og styrkja á staðnum við so lítlum vanskili og sporum eftir tiltøkum sum gjørligt. Tað støðuga viðlíkahaldið skal tryggja toftini framhaldandi varðveiting. Tiltøkini skulu fysiskt og visuelt vera so minimal og inntrivini so smá sum gjørligt, og virðing skal sýnast øllum upprunaligum tilfari.

Hetta merkir, at tað í varðveitingartiløkunum ikki skal takast burtur upprunaligt tilfar úr toftini, og fyrimyndin eigur at vera, at einki nýtt skal leggjast til. Er neyðugt at leggja “afturat”, skal hetta tilfar vera reversibult og væl dokumenterað. Fyri at fáa til vega góðar varðveitingartilgongdir og loysnir, er tað neyðugt at skilja, hvussu tey bygdu í miðøld.

Tað endaliga málið fyri tiltøkunum er at varðveita toftirnar sum ítøkilig prógv um tíðina, mentanina, menniskjuni og samfelagið, sum skaptu bygningarnar, bæði fyri nútíðina og framtíðina.

Gjøgnum árin hevur altjóða samfelagið samtykt fleiri skipanir, millumtjóða sáttmálar, leiðbeiningar og tilráðingar við atliti at varðveiting av heimsins mentanarminnum. Tann fyrsta altjóða skipanin var **Venezia-charterið** frá 1964, sí http://www.international.icomos.org/e_venice.htm.

Í Venezia-charterinum verður útgreinað, hvussu toftir eiga at verða konserveraðar og restaureraðar. Høvuðsboðskapurin er hesin:

Av tí at mentanarminni metast at umboða ein felags mentanararv, er tað ein felags skylda og ábyrgd at varðveita tey til framtíðar ættarlið við øllum teirra upprunaliga kelduliga og listarlaga fjølbroytni. Fyri at náa hesum hevur hvørt land ábyrgd av at nýta altjóða grundreglur fyri vernd og varðveiting innan egnar mentanarligar og traditiónsgrundaðar karmar.

Síðani er gjørdur ein hópur av altjóða skjølum, sum taka upp spurningar um t.d. konserveringsgrundreglur, varðveitingartøkni, tilfarsnýtslu, etikk og ferðavinnu, ið knýtt eru at mentanarminnum. Í Føroyum eins og øðrum londum royna vit at virka sambært felags grundreglunum fyri vernd, varðveiting og góðari fyrising av okkara mentanarminnum, hetta til frama fyri mentanarminnini sjálvi, samfelagið, froyingar allar og vitjandi.

Skal verða tikið samanum altjóða varðveitingargrundreglurnar í einum setningi, kann hann ljóða nakað soleiðis: *Mentanarminni hoyra til og viðkoma allari mannaættini og eiga at verða varðveitt við virðing, umhugsni og tí besta, sum til einhvørja tíð finst av royndum, kunnleika og tøkni.*

▪ **Viðv. 3: Múrurin í byggisøguligum høpi**

Umframt at vera Føroya mætasta fornminni, tá ið tað snýr seg um byggikynstur og bygningadekoratiónir, hevur Kirkjubómúrurin eisini stóran byggisøguligan týdning í norðurlendskum høpi. Hann er ein “norskur” bygningur, bygdur við ávirkan av tí, sum um somu tíð varð bygt serliga í Vesturnoregi og helst eisini við handverkarum haðani, men eisini við stórarri ávirkan uttanífrá, m.a. úr bretsku oyggjunum.

Norsku bygningarnir, sum hava verið fyrimyndir fyri Kirkjubómúrinum, eru í flestu førum nú burtur ella eru fullkomiliga umbygdur. Vit vita mangan frá søguligum keldum, nær fleiri av hesum eru bygdur og mangan eisini nær teir eru umbygdur. Nógvar av detaljunum eru sostatt burtur. Í einstøkum førum finna vit tó byggartilfar endurnýtt aðrastaðni, sum t.d. tað frá Apostulkirkju Magnus Lógbøtara í Bergen, sum vit vita er endurnýtt til at byggja Månstorp í Skåne av. Samanberingar av endurnýtta tilfarinum í Månstorp, og sumt av byggitalfarinum, sum er í grót-savninum á Bergenhus, ger, at hetta kann verða staðfest at stava frá Apostul-kirkjuni.

Av tí, at flestu norsku bygningarnir eru burtur ella so umbygdur í seinni tíð, hevur tað stóran týdning at finna tilfar, sum kann lýsa hetta.

Kirkjubómúrurin stendur so at siga órørður frá tí, hann var bygdur. Hóast onkrar smávegis broytingar helst eru farnar fram, stendur hann sum eitt skjal, sum møguligt er at kanna. Einku er lagt aftur at ella umbygt í seinni tíð. Hann er tí eitt sera týdningarmikið skjal til at greina smálutir í t.d. teimum norsku bygningunum, sum bygdur vóru um somu tíð, og soleiðis eisini til at greina, hvaðani ávirkanin til hesa bygging kom.

▪ **Viðv. 4: Múrurin og heimsarvslistin hjá UNESCO**

Endamálið við Heimsarvssáttmálanum hjá UNESCO frá 1972 er at verja mentanar- og náttúruarv, sum hevur einastandandi alheims virði fyri mannaættina við at verða settur upp á heimsarvslistan. Mentanar- og náttúruarvur kunnu umfata minnismerki, bygningar, bygningaverk, mentanarlandsløg og náttúruøki. Hann kann vera náttúruskaptur, skaptur av fólki ella skaptur av náttúru og fólki í felag. Hann kann vera eitt bygningaverk, sum umboðar eitt týdningarmikið søguligt menningarstig, ella eitt náttúrufyribrigdi við einastandandi estetiskum ella vísindaligum týdningi.

Heimsarvssáttmálin er góðkendur av 185 londum og harvið tann UNESCO-sáttmálin, ið flestir statir hava undirskrivað.

Danmark umboðar sjálvstýrandi økini í UNESCO. Um Føroyar ynskja, at t.d. Múrurin og leivdirnar av biskupssetrinum í Kirkjubø fáa støðu sum heimsarvur, skal hetta so statt miðlast gjøgnum danskar myndugleikar.

Heimsarvsnevndin hjá UNESCO tekur avgerð um upptøku av nýggjum støðum á heimsarvslistan. Limalondini skulu sum grundarlag fyri avgerðunum hjá nevdini gera uppskot um møgulig evni til heimsarvsstøð innan fyri teirra umdømi, sum uppfylla nevdarinnar krøv um einastandandi alheims virði fyri mannaættina. Hetta yvirlit verður nevnt **tentativlistin**. Tað verður sett sum krav, at eitt stað skal vera upptikið á tentativlistan, áðrenn tað kann tilnevast sum heimsarvsstað.

Øll kunnu senda inn uppskot til evni á danska tentativlistan, í Føroyum gjøgnum fornminnamyndugleikar heimastýrisins. Uppskotini skulu uppfylla fleiri krøv, m.a. stutt lýsing av evninum og ein samanfatandi lýsing av møguligum broytingum yvir tíð. Uppskotið skal vera grundað við støði í nevdarinnar allýsingum av ávikavist mentanar- og náttúruarvi, sbr. nevdarinnar grein 1, og í einastandandi alheims virðinum, sí

http://www.kulturarv.dk/tjenester/publikationer/emneopdelt/bygninger/retningslinier_verdensarv/retningslinjer_verdensarven.pdf

Tentativlistin, sum danska Kulturarvstýrið ger fyri danska ríkið, verður latin kulturministarannum, sum tekur avgerð um, hvørji støð skulu við í tann nýggja tentativlistan, sum í løtuni (endurskoðaður 2002) hevur hesi støð: *Aasivissuit, Arnangarnup Qoorua – Greenlandic inland and coastal hunting area* (2003), *Amalienborg and its district* (2003), *Christiansfeld* (1993), *Church ruin at Hvalsø, episcopal residence at Gardar, and Brattahlid*. (2003), *The Danish-German-Dutch Wadden Sea* (2003). Listin verður endurskoðaður aftur í 2008.

Upplýsingar um globalu strategiina á økinum og tentativlistar hjá limalondunum annars finnast á hesum slóðum:

<http://whc.unesco.org/en/globalstrategy>

<http://whc.unesco.org/en/tentativelists>

▪ Viðv. 5-7: Varðveitingartiltøk og framhald

At varðveita fyri allar ævir er ein illusjón. Tað realistiska endamálið við varðveitingartiltøkum er at seinka niðurbróting. Tilvitska um hetta er tí útgangsstøðið at meta um markið millum tiltøk, ið eiga at verða gjørd til tess at varðveita toftina sum søguliga heimild, og tiltøk, sum “oyðileggja” upplivingina av toftini sum toft. Besta leiðreglan er tí bara at gera tað, sum er neyðugt og nóg mikið at verja toftirnar. Inntriv ávirka, hvørji konserveringstiltøk verða sett í verk. Tað kann vera torført at koma fram til algildar leiðreglur um, hvussu hetta skal verða gjørt.

Føroya Fornminnissavn hevur síðan 2004 gjørt vísindaliga grundaðar klimakanningar í sambandi við Kirkjubømúrinn. Kanningarnar eru gjørdar eftir avtalu við Mentamálaráðið og Múrnevndina 2001, sí annars skipan fyri Múrnevndina, dagf. 14.6.2001 (MMR máltal 53301/010370/13).

Síðan juni 2007 hefur Fornminnissavnið eftir avtalu við Mentamálaráðið eisini gjørt vísindaligar kanningar av mørtli í Kirkjubømúrinum og øðrum bygningum úr miðöld. Sum liður í hesum varð eisini sett í verk ein pilotverkætlan um umvæling av fugum.

Yvirskipaða endamálið við teimum vísindaligu kanningunum hefur verið at fáa eitt trygt grundarlag at taka støðu til, hvussu varðveiting og vernd av Kirkjubømúrinum skal skipast í framtíðini.

Veðurkanningar

Serliga endamálið við veðurkanningunum hefur verið at fáa til vega skjalprógv um varðveitingarumstøður hjá múrverkinum og tilhøgðum dekoratiónum í Kirkjubømúrinum.

Endamálið hefur eisini verið at skjalprógva tey árin, veðurverjan, sum varð uppsett í 2002-2004, hefur havt fyri varðveitingarumstøðurnar, hetta fyri at finna útav, um og í hvønn mun innilokan av Múrinum er neyðug, og um so er, hvørji antikvarisk krøv eiga at verða sett til konstruktión v.m.

Í fylgiskjali 2 er tikið saman um tey úrslit, sum hesar kanningar hava sýnt. **Høvuðsniðurstøðurnar** eru

- a. at yvirflatan á laðingarsteinum skal tryggjast móti framhaldandi eksfoliering. Kanningarnar sýna, at í uml. 25% av laðingarsteinunum flusnar yvirflatan í upp til 1 cm tjúkkar flísar. Mett verður, at talan er um eina natúrliga tilgongd, sum stendst av innbygdum spenningum í basaltgróti, sum ikki letur seg steðga.
- b. at tilhøgðar dekoratiónir skulu verjast og skrásetast soleiðis, at natúrliga niðurbrótingin verður darvað, og at fylgjast kann við, hvørja ávirkan verjan hefur. Staðfest er, at natúrliga niðurbrótingin av teimum tilhøgdu dekoratiónunum er komin so mikið langt ávegis, at tað ikki letur seg gera at endurskapa tær, og eisini, at tað ikki loysir seg at konservera.
- c. at hvørki afturlatin veðurverja ella perforerað veðurverja, ið hava verið royndar, steðga framhaldandi niðurbróting av yvirflatunum á laðingarsteinum ella fugum.
- d. at tað ikki ber til at skjalprógva, at ferðin á teirri natúrligu niðurbrótingini er økt síðstu 50-100 árin.
- e. at orsök er ikki at seta í verk serligar bygningakonstruktiónir fyri at tryggja varðveiting av Kirkjubømúrinum.
- f. at varðveitingin ístaðin verður tryggjað við fyriskipan av støðugum viðlíkahaldi av múrverkinum.
- g. at múrkrúnan, hválvlummar og aðrir vatnrættir bygningapartar verða vardir móti vatni úr erva við sonevndari “soft capping”, t.e. eini bleytari tildekking, gjørd úr einum vatntættum lagi av leiri (bentonit), har flag kann verða lagt oman á fyri at verja.
- h. fyribils veðurverjan verður tikin burtur, so hvørt sum konserveringsarbeiðini loyva tí.

Mørtilkanningar

Serliga endamálið við mørtilkanningunum hefur verið at staðfesta varðveitingarstöðuna í fugunum í múrverkinum, at finna út av samansetingini í upprunaliga fugumørtlinum, at meta um haldfærið í upprunaliga fugumørtlinum og at finna fram til ein hóskaði restaureringsmörttil.

Mørtilkanningarnar eru lýstar í fylgiskjølunum 4, 5, 6 og 8, og í fylgiskjali 2 er tikið saman um úrslitini. **Høvuðsniðurstøðurnar** eru:

- a. at stórir munur er á støðuni í fugunum. Í nøkrum støðum er umvælt í nýggjari tíð, og har er einans í avmarkaðan mun neyðugt at restaurera. Í øðrum støðum eru fugurnar burtur og stór hol í múrverkinum. Í hesum støðum er neyðugt at restaurera.
- b. at tað ikki er gjørligt at koma til niðurstøður um dygd og veðurhaldfæri hjá upprunaliga mörtlinum.
- c. at upprunaligi fugumörtlin er framleiddur úr brendum skeljum blandaðar við strandarsand, sum bæði inniheldur basaltpartiklar, kvartskorn og leivdir av skeljum.
- d. at restaureringsmörtlin eigur at vera eitt hydrauliskt mörttilslag, sum hongur væl uppi í basalti, hefur góð mótstøðuevni móti salti og hóskaði evni at leiða vætu.

Arbeidsgongd í konserverings- og restaureringsfasuni

Varðveitingartiltøkini í sambandi við Kirkjubømúrin komandi árin eiga at verða skipað sum ein verkætlan hjá landsantikvarinum.

Ein verkætlanarleiðari verður settur. Verkætlanin verður skipað í fleiri undirverkætlanir, sum verkætlanarleiðarin samskipar.

Áðrenn sjálv varðveitingarverkætlanin kann setast í verk, er neyðugt at hava gjørt hesar **forkanningar**:

- a. Pilotverkætlanin um umvæling av fugum, sum varð sett í verk í 2007, heldur fram og verður endað við eini neyvari arbeids- og tilfarslýsing. Fyrirætlan Nordisk Konservering veitir konsulentttænastu.
- b. Verkætlan um bygningaforfrøðiliga skráseting av øllum yvirflatum, bæði við fotogrammetriskum 3D-arbeidshátti og vanligari uppmátung. Verkætlanin kann gerast í samstarvi við Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider, sum hefur givið tilsøgn um at veita konsulentttænastu. Fotogrammetrisk skráseting krevur burturtøku av fyribilsverju og hefur tí við sær, at finnast skulu loysnir at verja múrkrúnu og múrverk móti veðri í tíðini frá, at tær bygningaforfrøðiligu kanningarnar byrja til farið kann verða undir sjálva umvælingina. Hesin spurningur er ikki loystur í løtuni.
- c. Verkætlan um savnan av skjølum, myndum og øðrum upplýsingum í sambandi við nýggjari søgu Kirkjubømúrsins. Verkætlanin er ein liður í teimum bygningaforfrøðiligu kanningunum og hava týðning fyri tulling av teimum.

- d. Verkætlan um skráseting av savni av tilhøgðum steinum, sum finst í Kirkjubø og stava úr bygningum á biskupssetrinum, m.a. Múrinum. Endamálið er m.a. at finna fram til tilhøgðar steinar, ið hoyra til Múrin. Arbeiðið er byrjað heystið 2008 og verður gjørt í samstarvi við konsulent frá Slots- og Ejendomsstyrelsen í Keypmannahavn.
- e. Verkætlan um útstoyping av formum av bygningapørtum, høgmyndum og dekoratiónum í Múrinum. Verkætlanin er ein liður í bygningafornfrøðiligu kanningunum. Endamálið er at dokumentera dekoratiónum og kanna, í hvønn mun dekoratiónum eru broyttar síðan tær vórðu avstoyptar, fyri á tann hátt at staðfesta niðurbrótingarferð. Arbeiðið er byrjað í 2008 og verður gjørt í samstarvi við konsulent frá Slots- og Ejendomsstyrelsen í Keypmannahavn.
- f. Verkætlan at menna, testa og lýsa arbeiðshættir til festing av eksfolieraðum yvirflatum á laðingarsteinunum.
- g. Eftirútbúgving av lokalum handverkarum, sum skulu luttaka í umvælingararbeiðinum og gera framtíðar viðlíkahald.

Farið verður undir sjálv umvælingararbeiðini so hvørt forkanningar loyva tí. Umvælingararbeiðini verða gjørd í stigum og fara fram í summarhálvuni. Væntast má, at arbeiðini fara at fevna um fleiri ár. Meðan umvælingin fer fram, verður arbeiðsøkið avbyrgt við tjaldaðum arbeiðspallum.

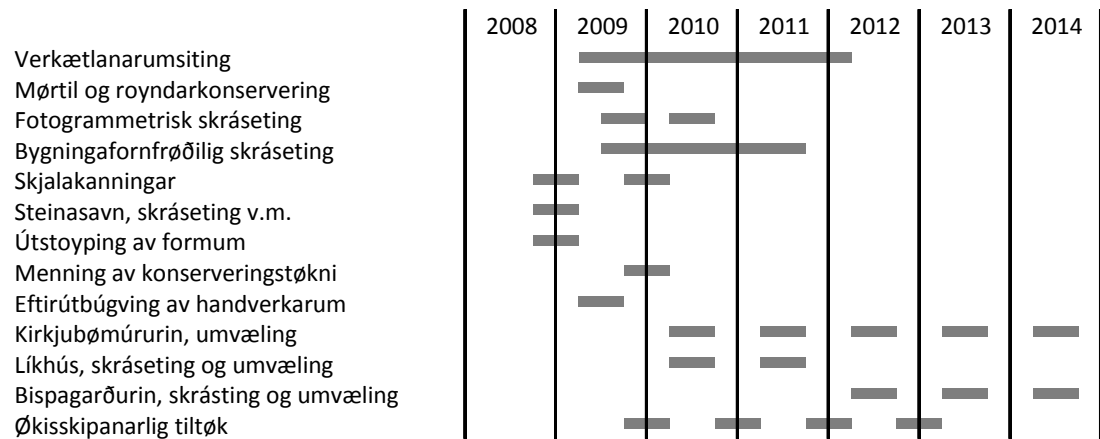
Verkætlanarleiðarin skal hava til uppgávu:

- a. at orða, samskipa og hava fakligt og fíggjarligt eftirlit við verkætlanini sum heild vegna landsantikvarin, harundir gerð av yvirliti yvir konserveringstørv á teimum einstøku pørtunum á Kirkjubømúrinum og realistiskum tíðar- og kostnaðarætlanum.
- b. at standa fyri undirverkætlanini um skjalakanningar.
- c. at skipa fyri almennari kunning um verkætlanina, harundir skelting á staðnum og heimasíðu.
- d. at arbeiða við og taka stig til økisplanlegging og altjóða verndartiltøk í samstarvi við viðkomandi almennar myndugleikar.
- e. at røkja altjóða netverk í sambandi við umvælingar- og verndararbeiðið.

Tíðar- og kostnaðarætlun fyrir umvæling

Henda tíðarnýtsla verður mettt fyrir varðveitingararbeiðini:

Leysliga mettt verða kostnaðir fyri umvælingararbeiði og tiltøk hesir:

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	t-kr
Verkætlanarumsiting	312	793	712	657	702	642	518	4.336
Mørtil og royndarkonservering	13	150	-	-	-	-	-	163
Fotogrammetrisk skráseting	-	207	207	-	-	-	-	414
Bygningaforfrøðilig skráseting	15	295	375	295	-	-	-	980
Skjalakanningar	78	15	-	-	-	-	-	93
Steinasavn, skráseting v.m.	140	89	12	12	12	12	12	289
Útstoyping av formum	78	62	-	-	-	-	-	140
Menning av konserveringstøkni	-	200	-	-	-	-	-	200
Eftirútbúgving av handverkarum	-	75	-	-	-	-	-	75
Kirkjubómúrurin, umvæling	-	160	525	525	525	525	525	2.785
Líkhús, skráseting og umvæling	-	30	139	70	-	-	-	239
Bispagarðurin, skrásting og umvæling	-	30	104	-	-	-	-	134
Økisskipanarlig tiltøk	-	-	-	1.100	-	-	-	1.100
Tilsamans	636	2.105	2.074	2.659	1.239	1.179	1.055	10.947

Sí annars fylgiskjal 1, útgreining av kostnaðarætlun.

Við atliti at kostnaðarætlunini verða fyrivarni tikin fyri broytingum, sum stinga seg upp í arbeiðsætlunini. Í kostnaðarætlunini er eisini mettt um kostnað fyri tiltøk, ið Múrnevndin 2001 skjýtur upp í hesum tilmæli, m.a. viðvíkjandi varðveiting av fornminnunum í Kirkjubø sum heild og økisskipanarlig tiltøkum.

▪ Viðv. 8: Formgeving, umhvørvi og vernd

Omanfyri (pkt 5-7) er komið fram til niðurstøður um, hvussu fysisk verndartiltøk í sambandi við Múrin eiga at verða fyriskipað. Niðurstøðurnar taka støðið undan ætlunini at útskriva eina arkitektakapping um formgeving av fysiskum verndartiltøkum í sambandi við Múrin. Sambært etisku leiðreglunum hjá altjóða samfelagnum, t.d. Venezia-charterinum, eiga verndartiltøkini í sambandi við Múrin ikki at verða sæð isolerað. Tey eiga at verða gjørd við atliti at heildini.

Múrurin er liður í eini bygningaheild, sum fevnir um stóran part av tí gomlu bygdini í Kirkjubø. Har eru toftir av miðaldarliga biskupsgarðinum, leivdir av gomlu kirkjuni, sum varð bygd áðrenn Múrurin, t.e. í núverandi sóknarkirkjuni, leivdir av kirkju, allarhelst frá 15. øld, sum nú nevnist *Líkhús*, bara fyri at nevna nakrar av toftunum, sum eru kendar í dag. Eisini vita vit um leivdir, ið helst stava úr víkingatíð, áðrenn biskupssetrið varð stovnað. Umframt allar hesar sjónligu leivdir vita vit, at tað undir svørðinum fjala seg aðrar leivdir, ið eisini stava frá virkseminum á biskupssetrinum. Støða eigur at verða tikin til framtíðar nýtslu av hesum søguliga umhvørvi.

Fornminnaumhvørvið í Kirkjubø er ogn Landsins og at meta sum eitt tilfeingi hjá Føroya fólki. Í Løgtingslóg 45/2007 um landsjørð, § 6, verður givin Búnaðarstovuni heimild at selja festara innistøðu, sethús, fjós og aðrar bygningar við hóskaði undirlendi, sum hoyra til festið. Undantiknir keypsrættinum eru bygningar o.a., sum hava serligan fornfrøðiligan ella annan týðning fyri landið at eiga. Sambært lógini ásetir landsstýrismaðurin í kunngerð nærri reglur viðvíkjandi sølu til festara, uppi í hesum, hvat er undantikið at kunna seljast.

Múrnevndin metir, at við verandi ognarviðurskiftum hava **festarin** á Kirkjubøgarði og Búnaðarstovan sjálvsagdan leiklut í planleggingini og brúkinum av fornminnaumhvørvinum í Kirkjubø. Í hesum sambandi verður mælt til, at landsantikvarurin skipar ein kunningarbólk, har festið/Búnaðarstovan er umboðað.

Byggisamtykt er fyri bygdina í Kirkjubø. Hon er heimildargrundarlagið fyri planlegging av nútíðar og framtíðar útbygging, eitt nú við atlitum til útstykking, vegagerð og økisnýtslu. Umráðandi er, at tað í sambandi við varðveitingararbeiðini verður sett í verk ein *økisskipan*, t.e. kanningar og tiltøk, har gerandisdagurin hjá bygdafólkinum, virksemið hjá ferðavinnuni og landbúnaðurin í framtíðini verða samskipað við atlitum til fornminnunum á ein so væl skipaðan hátt sum yvirhøvur til ber. Føroya Fornminnissavn hevur arbeitt við hesum spurningi, og mælt verður til, at hildið verður fram við hesum í samráð við kommunalar myndugleikar og bygdarfólkið. Úrslitið, ið spyrst burtur úr, eigur at verða innbyggt í galdandi byggisamtykt.

Ein norðurlendsk arkitektakapping eigur tí at fevna um fornminnaumhvørvið í Kirkjubø sum heild. Ein tílík kapping kundi fevnt um, hvussu økið verður skipað, bæði viðvíkjandi bygningum, tænastratum og samskipti.

▪ Viðv. 9: Tilmæli

Verndararbeiðið í sambandi við fornminnini í Kirkjubø verður fyriskipað undir antikvariska myndugleika landsins. Grundað á tey viðurskifti og tær umstøður, ið nevndar eru omanfyri, verður mælt til:

1. at verndararbeiðið framhaldandi fer fram eftir **leiðreglum, sum altjóða samfelagið setir** viðvíkjandi varðveiting av mentanarminnum, serliga Venezia-charterinum frá 1964.
2. at arbeiitt verður miðvíst fram ímóti, at mentanarminnini í Kirkjubø **sum ein heild** verða góðkend av alheimssamfelagnum sum **heimsarvur**.
3. at varðveitingar- og verndararbeiðið í sambandi við Kirkjubømúrin verður skipað sum ein **verkætlan undir landsantikvarinum** eins og nærri lýst í útgreiningini omanfyri.
4. at varðveitingin av Kirkjubømúrinum verður tryggjað við fyriskipan av **støðugum viðlíkahaldi** av múrverkinum.
5. at múrkrúnan, hválvlummar og aðrir vatnrættir bygningapartar í Kirkjubømúrinum verða **vardir móti vatni úr erva** uttan at Múrurin verður innilokaður.
6. at varðveitingar- og verndararbeiðið verður víðkað til eisini at **umfata aðrar leivdir av biskupssetrinum** í Kirkjubø.
7. at varðveitingar- og verndartiltøk verða **kjølfest í kommunalari byggisamtykt** fyri bygdina í Kirkjubø.
8. at **norðurlendsk arkitektakapping** verður fyriskipað fyri fornminnaumhvørvið í Kirkjubø sum heild.
9. at landsantikvarurin skipar ein **kunningarbólk** viðv. framtíðar planlegging og brúki av fornminnaumhvørvinum í Kirkjubø, har festarin/Búnaðarstovan og aðrir áhugarar eru umboðaðir.
10. at skipað verður fyri **almennum kunningaráttøkum** í sambandi við varðveitingartiltøkini.